

Baranya és ami még megmaradt...

Csak egy maréknyi dinár

1992. október
Csúszán túl, a Hercegszőlősré vezető út mentén, rongyos
gyerekek játszadoznak
a gránittölcsekben, az itt
rekedt roncsokban.
Körülöleli őket az őszi táj.
A földeken áll a tengeri,
levelein búcsúdalt énekel
a szél, a megműveletlen
búzaföldeken elkóborolt
állatok kutatnak eleség után.
A távolban kilótt fanyák
körvonalai, kormos falak,
kopaszra tépett jegenyék.
Játszanak a gyerekek.
A szőlőskertekben tőkén
aszalódik a szőlő... a gazda,
ki tudja, merre jár. Kecskék
legelik a derékig feltörő
gyomot.

Amint a gyerekek meglátják, hogy a kocsi lassít, oda-szaladnak. Átgázolnak a poc-solyákon, a lövészárkokon. Az első, talán a legmerészebb közülük, egészen az ablakig jön. Bár nagyon hideg van, lábán csak egy szakadt szandál. Meztelen sáros ujjai láttán megborzosgok. Kinyújtja kezét. Koldul? Ő már ki-tanulta a szakmát?

– Csokoládé – mondja hal-kan.

Sajnos nincs nálam. Ilyenre nem voltam felkészülve. Egy ötszázás dinárt halászok elő. Átnyújtom. Nem mohó, nem veszi el azonnal. Egy kicsit vár, talán arra, hogy megbizo-nyosodjon: komolyan gondol-tam. De amikor nem tágitok, kikapja kezemből, vizsgál-gatja, mint egy szakértő, majd hirtelen zsebre vágja és köszö-nés nélkül elrohan. Társai kö-vetik. Pillanatok alatt eltűnnek szemem elől.

Újraindítom a kocsit. Mel-lettem katonai teherautó suhan el, JNA jelzéssel (Jugoszláv Néphadsereg). A ponyva alatt fiatal és idős arcok. A Zöld Szigetre sietnek. Hivatalos szerb magyarázatok szerint, utakat építenek az ENSZ-nek. Mások azt állítják, Szerbia vajdasági önkéntesekkel tölti fel a baranyai hadsereget.

Hercegszőlős határában ismét katonai járó állít meg. Figyelmeztet, hogy a faluba érve azonnal jelentkezni kell a katonai parancsnokságon. Ez itt így szokás. Fölöttébb furcsának találom, de szólni nem merek. Az állandóan felém irányított puskacsövek meg-törlik magabiztosságomat. Az-tán, hogy egészen biztos le-gyen a dolgában, felajánlja, hogy elkísér. És elindul a menet. Kényelmetlenül érzem magam így, hogy járókocsi kísér.

A parancsnokság épülete a községháza, a jövő-menés. A Vöröskereszt irodája zsúfolva. A visszatérők, az újonnan betelepült szerb te-lepések olyan lármát csapnak, mint valami zibivásáron. Az egyiküknek a segélyszállít-mányból kell egy csomag, a másik pénzért áll sorban, a harmadik követeli a tisztés-séges lakást, amit, úgymond „megígértek neki!”

Odaállítanak az egyik ajtó elé. Itt nincs nyüzsgés. A nyugalom szinte visszazsúg. Szakállas katonák lép hozzám.

– Bemehetsz!

Félve nyitom ki az ajtót. Az iroda alig nagyobb egy lakó-szobánál és alig koszosabb egy putrinál. Az egyik sarokban iratszekrény, olyannyira zsú-folva, hogy a papírok egye-nesen a padlóra folytak, mint a megáradt zuhatag. A másik sarokban konyakosüvegek. Megszámálhatatlanul sok: egy konyakosüvegekkel kirakott járda. A szakállas férfi, az író-asztal mögött, terepszínű egyenruhát visel. Bakancsait az asztalon pihenteti.

Ó lenne a parancsnok? Át-nyújtom a papírjaimat. Nagyon alapos munkát végez. Van, amelyiket kétszer is átolvassa. Végül kivágja: „Rendben!” És ezzel minden el van intézve. Szétnézhetnek – amit igencsak neveltségnek találok, hiszen itt nincs semmi néznivaló –, de csak kísérettel.

A katona jól megtermett legény. Úgy lóbálja az ötkilós automata fegyverét, mint a gyerekek a vurstliban vásá-rolt játékpuskát. Egész idő alatt, míg engem kíséretget, összesen kétszer szólalt meg. Egyszer a kocsmában, amikor

megkérdeztem tőle: „Mit iszik?” És másodszor, amikor elköszönt tőlem.

A kijáratnál a tömeg még iszonyatosabb. Az udvaron teherautó áll, felhajva a pony-va. Segélyszállítmányt osztá-nak. Az egyik várandós anyuka magyarul szitkozódik. Mellé-lépek, s megpróbálom szóra bírni.

– Nekem két gyermekem van – kiabálja –, meg mindjárt itt a harmadik, és egy csomag-adtak, bezzeg nekik – mutat a kamionnál tolongókra –, csak azért, mert szerbek, három doboz is jut.

Végigfut a hideg a hátamon, hallva szavait.

– Nem fél? – kérdezem szinte suttogva.

– Mitől? – folytatja mérge-sen. Szemei sötétten villognak. – Mit tudnak velem csinálni? A férjem nyolc hónapja esett el. Az anyámmal élünk. Olyan szegények vagyunk – legyint –, tőlünk már nincs mit elvinni. Az életem meg úgysem sokat ér.

Megpróbálom más oldalról megközelíteni:

– Miért nem menekült el?

Mélyen a szemembe néz. Valami furcsát, nagyon furcsát olvasok ki a tekintetéből. Majd halkan megszólal:

– Maga szerint ott jobb sorunk lett volna?

Ilyenkor nem lehet jól vá-laszolni. Ő fűzi tovább a szót:

– Addig maradok, míg el nem kergetnek!

Azzal faképnél hagy.

A kocsmá előtt két csavar-gó-forma férfi, bent: jellegze-tes vidéki hangulat. Kockás abroszok, kényelmetlen szé-kek, erős hagymaszag. Kisé-rőmmel az ajtóhoz közel fog-lalunk helyet. Ha az ember Balkánon beszélgetni akar: ott a kocsmá. Ebben remény-keдем. Nem is kell csalód-nom.

Kissé spicces katona telep-szik az asztalunkhoz. Kérdez – válaszolok. Aztán elkezd ömleni belőle a szó.

...Bajmoki születésű, egyéb-ként a családja likai szerb. A szülei rögtön a második világháború után kerültek fel Vajdaságba. Amikor kitört a háború, mint hazaszerető

szerb, önként jelentkezett a háborúba, a baranyai frontra, „megvédeni testvéreit a ka-tolikus fasisztáktól.” Aztán, hogy jöttek a kéksapkások, itt maradt. Később elhozta a családját is. Kaptak házat, nagy kerttel „sa velikom bastom”, és nagyon jólérik itt magukat. S míg mesél, kifejtí világnézetét, amely igencsak szűk látókörre vall. Nem fog visszamenni Bácskába, mert a menekültek nem jöhetnek vissza Baranyába, főleg nem azok, akik a fasiszta Tudj-manra szavaztak.

...mert ott van ugyebár az a Kórógy is – magyarázza –, mennyivel szebb neve van most, Srpska Palaca (Szerb Palacska).

Majd egész közel hajol hozzám.

– Ugye nálatok, ott azt ál-lítják, hogy mi szerbek, ag-resszorok vagyunk?

Bólintom a választ, mert megszólalni nemigen merek. S mintha csak erre várt volna, felugrik, felkapja poharát:

– Hát tud meg akkor, hogy ha mi szerbek, mi, az agresszorok, egyszer igazán elindulunk,

Budapestig meg nem állunk! S erre innom kell vele. Nézem őt, ahogy ott áll az asztal mellett, és megkeseredik számban a konyak. Sietősen fizetek, s csak az ajtóban veszem észre, hogy jugoszláv dinárom helyett olyan bankjegyeket kap-tam vissza, amit még nem is-merek. Látna a csodálkozá-somat, az egyik vendég me-gveregeti a vállam és elma-gyarázza: baranyai dinár egyenértékű a jugoszlávval azzal a különbséggel, hogy csak a szerb területeken ér-vényes.

Megköszönöm a magyará-zatot, de ezzel nem tudom lerázni. Nagyon szívélyes em-ber, egészen hazáig invitál. Bár magyar, nem menekült el a háború elől. Itt maradt, mert itt van mindene, amit egy életen át teremtett. Otthon a család is nagyon kedves. Sonka és kol-bász kerül az asztalra. Mellé fehér asztali bor.

– Hétezer liter van belőle – meséli –, de nem tudom eladni, nincs ára. Egy liter borért egy tojást adnak. Pedig nagyon sok munka van vele. A háború előtt külföldre exportáltam, több nemzetközi versenyen is érmet szereztem. Akár a szom-széd, aki valahova Magyaror-szágra menekült.

S míg mesél, végigvezet a szőlőskerten, megmutatja a szomszédét. Síralmas a lát-vány. A tőkék között csirkék kaparásznak. A fűrtök rohad-nak és aszalódnak. Míg érde-mes volt, rájárt az egész falu.

Egészen sötét lesz, mire el tudok indulni. Érzelmek kava-rognak bennem. A batinai hídon még kicsit szorongok, de a jugoszláv oldalon rám se hederítenek. Végül az egyik rendőr megkönyörül rajtam. Elveszi a papírokat és meg-kérdi:

– Vámolnivaló?

– Az nincs, csak egy ma-réknyi baranyai dinár.

Cinikusan mosolyog baju-sza alatt. És van is miért. Olyan pénz van a birtokomban, mellyel egyáltalán semmit sem lehet kezdeni. Akár el is dobhatnám.

Emléknek jó lesz!

Amikor ráhajtok a zombori útra, még egyszer visszafordulok. Itt éltem. Nézem a te-nyerem: régi és újabb emlékek tolakodnak, pereg a film. Be-teríti kockáit ez a fura, bara-nyai pénz.

FORGÓ LÁSZLÓ

Jelcin és az Ikarus

Háromezer autóbuszra kö-tött szerződést 1993-ra az orosz Avtoexport és az Ikarus Rt. képviselője a napokban. Brumbauer József, az Ikarus Rt. kereskedelmi igazgatója az MTI tudósítójának elmondta: az autóbuszokat készpénzzel fizetik ki. Előzetesen banki akreditívot nyit az orosz fél. Mivel az ilyen elszámolás az idén nem működött igazán, a fizetés más módján is gondol-kodnak. A kérdést felvetik majd Jelcin orosz elnök magyarországi útja során. A hírek szerint mindkét fél dolgozik egy új, kétoldali kormányzintú megállapodá-son a fizetés mikéntjéről, a buszok ellentételezéséről. (Jelcin elnök magyarországi látogatása során várhatóan felkeresi az Ikarust is.)

A jövő évre szóló orosz-magyar szerződést összesen 3 ezer autóbusz szállítására kötötték. Bár a szerződés lét-rejőtte az orosz föderáció magyar autóbuszokra való igényét tükrözi, az Ikarus számára egyelőre csak jelzés-értékű lehet, hiszen az ez évi szerződés 3500 autóbuszából mindösszesen 108 darabra nyílt banki akreditív.

– A jugoszláviai háború idején miért megy Belgrádba egy magyar történész?

– Az intézet feladata, hogy sajátos eszközeivel a békét szolgálja. A mi dolgunk pedig, hogy folytassuk az ottani gondolkodókkal a párbeszédet. Annál is inkább, mert ezt az értelmiségi csoportot – mely háborúellenes és hajlandó meghallgatni a történelem különféle megközelítéseit – ott marginalizálni akarják. Ezt a nemzetközi szakma nem engedheti. Jómagam misszióra vállalkoztam azzal, hogy eddig még nem tárgyalt témát vittem: a vajdasági magyar kisebbség elleni, '45 utáni atrocitások kérdését.

– Nem éppen „semleges” terepet választott a párbe-szédhez!

– Számosan vitatták – a közönség soraiból is – témavá-lasztásomat. De meggyőző-désem, az együttműködés csak a történelem teljes ismeretében valósítható meg. Azt ajánlot-tam a kétkedőknek, gondol-kodjanak el azon, hogy Szerbia legújabbkori történelmében milliók kerültek az ország határain kívülre. Ha ez nem fontos történelmi téma, vegyük le napirendről – javasoltam. Erre a közönség elcsende-sedett...

– A jugoszláviai magyarság változó koordináta-rendszer-ben tudta megfogalmazni saját

Politikán innen és túl

Az egységhez a szabadságon át vezet az út

Az európai együttműködésnek civil formáit indította el 1989-ben, Jugoszlávia széthullásának idején a belgrádi Nemzetközi Politika és Gazdaság Intézete. A kutatóközpontnak a Duna mint az együttműködés folyója címmel megrendezett kongresszusai a nacionalizmustól hangos Közép-Európában és a Balkánon közös gondolkodáshoz vezettek – a politikán innen és túl. A. Sajti Enikő docenssel, a történettudományok kandidátusával, a JATE Új- és Legújabbkori Egyetemes Történeti Tanszékének vezetőjével beszélgettünk, aki az idei, a negyedik kongresszus egyik vitaindító előadását tartotta.

kisebbségi létének megőrző programját – fejtette ki elő-adásában. Melyek e koordi-náta-rendszer összetevői?

– A kisebbség társadalmi szervezete. A gazdasági, szel-lemi értelemben is karakte-risztikus középréteg, mely élre tud állni, hogy megfogalmazza a problémákat, a kitörési stra-tégiákat. Természetesen a ki-sebbség soha nem volt füg-getlen az anyaország politikai mozgásaitól, jó és rossz ta-nácsaitól sem.

– Hogyan alakult a ki-sebbség politikai szabadsága? A magyarok a '45-beli vert helyzetből, a politika kalodá-jából hogyan szabadultak ki,

hogyan váltak a 60-as évek „bezzeg-országának” egyen-ző polgárává?

– Jugoszlávia számos népét, de elsősorban az ottani magyar kisebbséget kollektíve tettek bűnössé. Az impériumváltás újabb társadalmi amputációt jelentett, hiszen elmentek vagy kivégezték a közigazgatásban dolgozókat, az értelmiség jelentős részét, a Vajdaságban például egyetlen magyar középiskolai tanár maradt... De minden hatalomváltást előbb-utóbb konszolidáció követ. A konszenzus ára az volt, hogy '45 őszének nép-írtása a tabu-témák közé került, s a magyarságnak politikai értelemben el kellett fogadnia

azt az államot és ideológiát, mely a korábbi királyi Jugo-szlávia totális tagadása volt, mely az egyenlőség társa-dalmát és gyors modernizációt ígért. Paradox módon Jugo-szlávia elszigeteltsége, a Tá-jékoztató Irodával való kon-fliktusa, a külső fenyegetettség a belső kohézió kiépítésére ösztönzött, hogy a kisebbség elégedett legyen, ne képez-hessen centripetális erőt. A 60-as évek közepére az egész társadalom jól élt, lehetővé vált, hogy az öngazgatási modellen belül egy-egy köz-társaság és autonóm terület – így a Vajdaság is – nagyobb önállóságot kapjon. A párt-állam és a gazdaságirányítás reformja azonban a '70-es

évekre e szisztéma bomlását hozta, a nemzetek szemben-állása láthatóvá vált.

– Az ottani magyarságra hogyan hatott ez a változás?

– Az állam fokozatos, de gyorsuló széthullása követke-zében kulturális és politikai értelemben megfogalmazhatták saját érdekeiket. De rájuk zúdult a sértett szerb naciona-lizmus, mely a Vajdaságban kompenzálta a Szlovéniában vagy Horvátországban elszen-vedett vereségeit is.

– Ma kísért a múlt?

– E kisebbség számbelileg legyengült, állítólag 30-40 ezer magyar hagyta el a Vajda-ságot. Az ott maradtak pszi-chikai teher, sztrész alatt végzik munkájukat... A jövőt illetően pesszimistán optimista vagyok. Mára már látható: a Balkán és Közép-Európa or-szágai nem rövidíthetik le a történelmi utat, meg kell érez-niük a nemzeti szabadság ízét, hogy felismerhessék valódi érdekeiket. Azt, hogy gazda-sági, kulturális értelemben mégiscsak közös a múltjuk, ezért az erőszakkal szétsza-kított a kooperációs szálakat ismét össze kell kötni. A szer-bek elfelejtették, amit gondol-kojúk, Svetozar Markovics még XIX. század 70-es éve-i-ben mondott: „az egységhez a szabadságon keresztül vezet az út és nem megfordítva”...

ÚJSÁSZI ILONA